

**ПОЛА ВЕКА УСТАВА
СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ
ФЕДЕРАТИВНЕ
РЕПУБЛИКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ ИЗ
1974. ГОДИНЕ –
ИЗМЕЂУ МИТОВА И
ПРОШЛОСТИ**

**POLA VEKA USTAVA
SOCIJALISTIČKE
FEDERATIVNE
REPUBLIKE
JUGOSLAVIJE IZ
1974. GODINE –
IZMEĐU MITOVA I
PROŠLOSTI**

Тематски зборник радова

Приређивачи
Мијодраг Радојевић Петар Матић
Владан Станковић

ПОЛА ВЕКА УСТАВА
СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ФЕДЕРАТИВНЕ
РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ ИЗ 1974.
– ИЗМЕЂУ МИТОВА И ПРОШЛОСТИ

Приредили
Мијодраг Радојевић Петар Матић
Владан Станковић

ПОЛА ВЕКА УСТАВА
СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ФЕДЕРАТИВНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
ИЗ 1974. – ИЗМЕЋУ МИТОВА И ПРОШЛОСТИ

Издавач

Институт за политичке студије, Београд

За издавача

Др Миша Стојадиновић, научни саветник
директор, Институт за политичке студије, Београд

Уредници

др Мијодраг Радојевић, др Петар Матић и др Владан Станковић

https://doi.org/10.18485/ips_ustav_1974_50g.2025

Институт за политичке студије, Београд

Рецензенти

Проф. др Слободан Антонић, Филозофски факултет Универзитета у Београду

Др Миша Ђурковић, научни саветник, Институт за европске студије, Београд

Проф. др Владимир Ђурић, научни саветник, Институт за упоредно право, Београд

Проф. др Дејан Миленковић, Факултет политичких наука Универзитета у Београду

Др Тијана Перић Дилигенски, виши научни сарадник,

Институт за политичке студије, Београд

Програмски савет

Академик проф. др Коста Чавошки, Српска академија наука и уметности

Емеритус проф. др Силво Деветак, Правни факултет Универзитета у Љубљани

Проф. др Сергеј Флере, Универзитет у Марибору

Проф. др Горан Марковић, Правни факултет у Источном Сарајеву

Проф. др Јелена Трајковска Христовска, Правни факултет „Јустинијан Први“, Скопље

Доц. др Јосип Михаљевић, Хрватски институт за повијест, Загреб

Др Џенита Сараџ-Рујанац, виша научна сарадница, Институт за историју

Универзитета у Сарајеву

Проф. др Драгољуб Поповић, адвокат, Београд

Проф. др Јовица Тркуља, Правни факултет Универзитета у Београду

Проф. др Владан Петров, Правни факултет Универзитета у Београду

Проф. др Милан Јовановић, Факултет политичких наука Универзитета у Београду

Проф. др Слободан Самарџић, Факултет политичких наука Универзитета у Београду

Проф. др Маја Настић, Правни факултет Универзитета у Нишу

Извршни уредници

Андреа Матијевић и Ненад Спасојевић

ISBN: 978-86-7419-418-8

ПОЛА ВЕКА УСТАВА
СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ФЕДЕРАТИВНЕ
РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ ИЗ 1974.
– ИЗМЕЂУ МИТОВА И ПРОШЛОСТИ

Темајски зборник радова

Приредили

Мијодраг Радојевић Петар Матић

Владан Станковић

Институт за политичке студије

Београд

POLA VEKA USTAVA
SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE
REPUBLIKE JUGOSLAVIJE IZ 1974.
– IZMEĐU MITOVA I PROŠLOSTI

Tematski zbornik radova

Priredili

Mijodrag Radojević Petar Matić

Vladan Stanković

Institut za političke studije

Beograd

Тематски зборник радова објављен је у оквиру пројектних активности Института за политичке студије у Београду и након научне конференције *Пола века Устава СФРЈ из 1974. године*, одржане 25. и 26. септембра 2024. године у Београду

Погледи ставови и мишљења изражени у овом зборнику припадају ауторима или приређивачима и не представљају званичне ставове Института за политичке студије, Београд. Сви материјали у овом зборнику су објављени под лиценцом СС-БУ.

Штампање овог зборника је финансијски помогло Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије

САДРЖАЈ

<i>Мијодраї Радојевић, Пеїтар Маїић и Влaдaн Сїанковић</i>	
Предговор	9

Први део У СУСРЕТ УСТАВУ ИЗ 1974. ГОДИНЕ

<i>Серїеј Флере</i>	
Политичке околности: 1971. – 1974. – 1991.....	17

<i>Silvo Devetak</i>	
Začetek institucionalne zunanje politike Socialistične Republike Slovenije (1967)	37

<i>Јовица Тркуља</i>	
Расправе на Правном факултету у Београду о правном преуређењу СФР Југославије (1971–1974)	61

<i>Драїољуб Поїовић</i>	
Слово о уставном језику – поглед на Устав СФРЈ из 1974. године	97

<i>Џениїа Сарач Рујанац</i>	
СР Босна и Херцеговина и Устави из 1974. – излагања, разговори и дискусије Рате Дугоњића о уставној реформи	113

<i>Невен Радичевски</i>	
Односи између Македоније и других југословенских република до усвајања Устава СФРЈ од 1974. године	137

Други део

ПРАВО НАРОДА НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ И КАРАКТЕР ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

Слободан Самарџић

Уставни концепт федерације
и његово ефикасно спровођење 153

Дарко Симовић

Право народа на самоопредељење и сецесија
република у светлости Устава СФРЈ из 1974. године 175

Пејшар Маџић

Устав СФРЈ из 1974. из перспективе
историјског институционализма 201

Марко Сџанковић

Федерализам у Уставу СФР Југославије из 1974
– завршни чин „растурања“ југословенске федерације ... 217

Владан Сџанковић

Карактер југословенске сложене државе
по Уставу из 1974. године 239

Милош Сџанић

Устав од 1974. – федерална држава, конфедерација
или нешто треће? 251

Марко Пејковић и Мирјана Радојчић

Устав СФРЈ из 1974. као симптом
конструктивистичког федерализма 265

Трећи део

ПОЈЕДИНАЦ, ИНСТИТУЦИЈЕ И ОРГАНИЗАЦИЈА ВЛАСТИ У УСТАВУ ИЗ 1974. ГОДИНЕ

Јосип Михаљевић

Партијска или правна држава? Положај појединца
у Уставу СФРЈ 1974. године 287

Младен Вукчевић

Концепт и домети уставног судства
у Уставу из 1974. године 311

Горан Марковић

Скупштински систем у Уставу СФРЈ од 1974. године 335

Слободан Орловић

Југословенски органи извршне власти између
стварне моћи и слова Устава од 1974. године 365

Ивана Крстић Мисирџић

Устав из 1974. године и реформе
у сектору безбедности 387

Четврти део

КРИТИЧКА РЕЦЕПЦИЈА

*Између устава и идеологије – место Устава СФРЈ
у историји конституционализма*

Мијодраг Рагојевић

Устав СФРЈ из 1974. године
– између семантичког и номиналног устава
(Прилог теоријској класификацији) 413

Владимир Микић

Садржина Устава СФРЈ из 1974. године
у поређењу са уставима других социјалистичких
и комунистичких држава 449

Љубица Јанчева

Устав Социјалистичке Републике Македоније
vs Устав Републике Македоније 1991: Национални
или грађански концепт? 475

Марија Стојановић

Устав Социјалистичке Републике Црне Горе
од 1974. у свом времену и данас 491

Слободан Селинић

Ехо Устава из 1974: политички односи Србије,
покрајина и Федерације 1981–1986. 511

Симо Илић

Однос државног и партијског руководства
СР Србије према Уставу из 1974. године 535

Мијодраг Радојевић и Пејтар Мајић

Устав из 1974. – у политици, праву и повести (поговор) ... 559

Белешка о ауторима 581

Summary

Half a century of the 1974 Constitution of the
Socialist Federal Republic of Yugoslavia - through history,
politics, and law 591

Отисак насловне стране „Службеног гласника”
у коме је објављен Устав СФРЈ из 1974. 594

Слободан Селинић*

Институт за новију историју Србије, Београд

ЕХО УСТАВА ИЗ 1974: ПОЛИТИЧКИ ОДНОСИ СРБИЈЕ, ПОКРАЈИНА И ФЕДЕРАЦИЈЕ 1981–1986.**

Сажетак

Свесно немогућности функционисања Републике као јединствене целине према Уставу из 1974, руководство Србије је 1981. године, после насилних демонстрација Албанаца у јужној покрајини, поново покренуло питање положаја Србије и односа са покрајинама. Од тада до партијског конгреса 1986. трајали су тешки и мучни преговори руководства Србије и покрајина око положаја покрајина и покрајинских партија у Србији и потребе републичких органа да остваре овлашћења на територији целе Републике. У средишту спорова било је питање примене у пракси Устава из 1974. године.

Кључне речи: Србија, покрајине, СФРЈ, Устав из 1974, Савез комуниста Србије.

ПОЛОЖАЈ СРБИЈЕ ПОСЛЕ УСТАВА ИЗ 1974.

Политичким и уставним променама у другој половини шездесетих и почетком седамдесетих година 20. века (уставни амандмани 1967, 1968. и 1971. и Устав из 1974) у Југославији

* Имејл адреса: slobodanselinic@gmail.com; ORCID: 0000-0001-8685-889X.

** Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада Института за новију историју Србије у 2024. години бр. 451-03-66/2024-03/200016 од 5. 2. 2024.

су осамостаљиване републике у односу на Федерацију и покрајине у односу на Србију. Уставом из 1974. савезна држава је дефинисана као „федерација која функционише као конфедерација”. Покрајине су имале статус конститутивног елемента федерализма и у заједничким пословима федерације биле су изједначене са републикама, са елементима државности (устави, председништва, уставни судови). Србија је лишена могућности да њени органи у бројним пословима делују на територији покрајина. Уставом је око 40% Срба остало ван територије на којој је Србија, као њихова матична држава, могла да остварује власт (Ницовић 2007, 493–494; Петрановић 1988, 382–389; Димић 2011, 385–392; Бјелајац 2010, 121–142).

Према члану 1 Устава Србије из 1974, ова република је била „социјалистичка демократска држава заснована на власти и самоуправљању радничке класе и свих радних људи и социјалистичка самоуправна демократска заједница радних људи и грађана и равноправних народа и народности” и „држава српског народа и делова других народа и народности”, која је у свом саставу имала аутономне покрајине. Према члану 4 Устава СФРЈ покрајина је дефинисана као „аутономна социјалистичка самоуправна демократска друштвено-политичка заједница заснована на власти и самоуправљању радничке класе и свих радних људи, у којој радни људи и грађани, народи и народности, остварују своја самоуправна права, а када је то у заједничком интересу радних људи и грађана, народа и народности Републике као целине Уставом Социјалистичке републике Србије утврђено – и у Републици”. У Уставу Србије (члан 291) покрајина је дефинисана на исти начин, с тим да је наведено да њени грађани остварују права у покрајини „осим оних која су овим уставом утврђена као права која се у заједничком интересу радних људи, грађана, народа и народности Републике као целине остварују у Републици”. Чланом 300 су дефинисани односи и питања која се јединствено уређују у републици. Према члану 301 договором републике и покрајина могли су се законом уређивати и други односи који су иначе били предмет самосталног уређивања, а за те законе била је потребна сагласност покрајинских скупштина, при чему је закон могао важити и на територији само једне покрајине,

ако би само једна покрајинска скупштина дала сагласност (Устав 1974, члан 12; члан 589; члан 641; члан 645; члан 646).

Политичком праксом наредних година, криза изазвана уставним решењима је додатно ојачана, јер су покрајинске власти обезбедиле за себе и више моћи него што им је устав дозвољавао, а републички органи нису могли да остваре ни она права која су им према Уставу припадала. Србија је, заправо, остала једина република која није до краја конституисана према Уставу из 1974, који је ионако за њу био неповољан. „Све су остале републике консолидовале своје унутрашње односе и све су биле на путу да постану полудржаве. Србија је једина, изгледало је у првим годинама након доношења Устава, ишла у супротном смеру: према распаду” (Јовић 2003, 255). То је навело руководство Србије да већ 1975. покрене питање функционисања републике и њеног уставног положаја. Група стручњака коју је ангажовало Председништво Србије сачинила је обиман елаборат о односима републике и покрајина у сфери кадровске политике, одбране, планирања, судства и безбедности, познат као „Плава књига”. Документ је, на начин који је за тадашње прилике био неуобичајено јасан и отворен, показивао немогућност функционисања Србије према Уставу из 1974. Међутим, Србија тада није имала политичке снаге да издејствује ревизију свог положаја у држави. Њено руководство је остало усамљено, без подршке Тита и других република, а на удару покрајина (Папић 1990, 129–165; Димић 2011, 442–443; Бјелица 2016, 37–64).

Тако је смрт Јосипа Броза Србија дочекала као једина неконституисана република у складу са уставом (није могла да усвоји законе о неким од најважнијих области као што су одбрана, друштвени план и просторни план који би важили јединствено у целој републици) и као подручје разбијено у три дела у области политике, партијског живота, привреде, одбране, безбедности, спољне политике, образовања, културе и науке.

Односе републике и покрајина обележило је мучно усаглашавање око свега што је требало да буде у надлежности републике. Тадашњи председник Извршног већа Србије Иван

Стамболић је то време описао као „године јалових натезања са покрајинцима око привођења уставног устројства Србије ка нечему што би бар личило на државу”. (Стамболић 1995, 72; 76; 77).

Републичко извршно веће је у пракси имало надлежности само у централној Србији, јер су покрајине сматрале да оно није било орган републике у целини. Међутим, тај део Србије, између две покрајине, уставно није постојао као политичка или административна целина. Њега је створила политичка пракса као једину територију на којој је републичка власт имала ингеренције, супротно уставу.

Од око 500 усвојених закона до 1981, јединствена примена на територији целе Србије је предвиђана само у 40. У њима је било 3.035 чланова, од којих је само 162 важило за целу републику (6,5%) (Селинић 2021).

Функције републике у области одбране нису заједнички оствариване. Покрајине су спречавале усвајање републичког закона о општеној одбрани. Савезни органи у области одбране паралелно су одржавали односе са републичким и покрајинским, иако су покрајине биле у саставу Србије. Покрајински органи су одбијали да спроводе одлуке републичких којима су обезбеђивани јединствена организација и функционисање одбране у Србији. У области унутрашњих послова постојало је неколико закона који су уредили јединствено послове у републици, али су у пракси односи републичких и покрајинских органа били базирани на партнерству, па је постојала тенденција да се односи покрајинских и републичког секретаријата за унутрашње послове поистовете са односима са другим републичким секретаријатима (Архив Србије (АС), б2, ЦК СКС, к. 306, 1981).

Србија је без успеха од 1974. покушавала да испуни своје уставно право и обавезу и усвоји законе о друштвеном планирању и о друштвеном плану. Од када је Извршно веће средином 1974. започело активности на том послу, одржани су бројни састанци републичких и покрајинских представника, формиране су радне групе, разматране радне верзије закона, али су покрајинске опструкције биле јаче

од воље републичких органа. Ситуација је била апсурдна. Све републике и покрајине су имале законе о друштвеном плану, али Србија није (Закон о друштвеном планирању, 1980). Иван Стамболић се жалио да за то време „у томовима књига о покрајинском плану нисте могли наћи нигде ни речи 'Република' или 'Србија'. Била је то права вештина да се, на пример, код електропривреде, кад је у питању Војводина, избегну такве речи” (Стамболић 1995, 78).

У пракси није остваривано ни оно што је записивано у друштвеним плановима као заједничка политика у републици. Друштвеним планом од 1976. до 1980. било је предвиђено да за развој делатности од заједничког интереса за целу републику буде усвојено 13 договора република и покрајина уз три договора за централну Србију и северну покрајину. Закључено је само пет и то један у новембру 1978, а остали у јулу 1979, дакле без икаквог стварног значаја, јер је план истицао 1980.

У Србији су постојала три одвојена система образовања и васпитања, а разлике су биле највидљивије у наставним плановима и програмима, што је стварало тешкоће око преласка ученика из једног у други део републике и уписа студената. Просветни органи САП Косова су увозили уџбенике из Албаније и ангажовали ауторе из Албаније, без договора и без обавештавања просветних власти Србије.

Србија је на почетку осамдесетих година била привредно нејединствено, подељено, испарцелисано подручје. Односи у области привреде нису били регулисани ниједним законом који би важио јединствено на територији целе републике. На крају седамдесетих разбијени су велики привредни системи (железнице, електропривреда, водопривреда, путна привреда, ПТТ саобраћај, заједница осигурања и др.) (АС, б2, ЦК СКС, к. 306).

НОВО ПОКРЕТАЊЕ ПИТАЊА ПОЛОЖАЈА СРБИЈЕ 1981.

Албанско насиље на Косову и Метохији 1981. и очито заташкавање стварног стања у покрајини од стране покрајинског врха, потпуно независног од републичког,

актуелизовали су питање уставног положаја Србије и покрајина у њој, а још више проблеме настале због неспровођења у пракси уставних решења којима је требало да буде остварена целовитост Србије.

Захтев за успостављање јединства СР Србије је после Устава из 1974. најјаче истакнут на Осамнаестој седници ЦК СКС децембра 1981. која је одржана 24, 25. и 26. децембра 1981. са око 90 дискусаната. Српски политичари (Иван Стамболић, Дража Марковић, Шпиро Галовић, Добривоје Видић, Петар Стамболић...) су истицали да је Србија остала једина република која није до краја конституисана, да само Србија није успевала да усвоји кључне законе, да је у области одбране, унутрашњих послова, привреде, културе, школства, безбедности и друштвеног плана вештачки инсистирало на разликама уместо остваривања заједничког интереса, да су покрајине свој положај као конститутивних елемената федерације остваривале у пуној мери, а да њихов уставни положај као саставних делова Србије није оствариван у битним питањима, да је од око 500 усвојених закона до 1981, јединствена примена на територији целе Србије предвиђана само у 40, а да је у њима само 6% чланова важило за целу републику.

Сасвим супротно су мислили покрајински представници чији су наступи били усмерени ка одбрани независног статуса покрајина истицањем тврдње да су оне биле равноправне са републиком у федерацији, потенцирањем историјске самосвојности аутономије Војводине и посебног положаја Србије као сложене државе. Негирали су довођење аутономије Војводине у контекст борбе српског народа за своја права у Аустроугарској, већ су аутономију и уопште припадност Војводине Србији извлачили само из одлука КПЈ после рата (АС, б2, ЦК СКС, к. 307, 1981, 18–24. 12. 1981).

За кључци Осамнаесте седнице су осликавали превагу снага које су се залагале да и Србија постане јединствена политичка, економска, безбедносна, културна и научна целина. Уставна решења нису негирана, већ је захтевано њихово спровођење у делу који се тичао надлежности републике у пословима од заједничког интереса. Наредних година тај

документ ће бити темељ од кога је републичко руководство полазило у настојању да промени положај републике. Са друге стране, политика покрајинских функционера се заснивала на упорном саботирању усвојених закључака и жестоке нападе на руководство Србије у савезним органима.

ОД 18. СЕДНИЦЕ ЦК СКС 1981. ДО КОНГРЕСА СКС 1986: СУКОБИ, ПОДЕЛЕ И МАЛИ ПОМАЦИ

Тек што је 18. седница завршена, чак и пре него што су усвојени њени закључци, на седници Председништва ЦК СКЈ 7. јануара 1982. покрајински политичари су захтевали расправу о седници руководећег тела српске партије. Суштинског покретања спорних питања тада, ипак, није било. Против су били политичари из Србије (Дража Марковић, Никола Љубичић, Тихомир Влашкалић, Милош Минић), као и неколицина из других република (Милка Планинци, Ангел Чемерски, Александар Грличков), док су расправу тражили Душан Алимпић, Бошко Крунић, Фадиљ Хоџа, Душан Драгосавац, Бранко Микулић и Никола Стојановић (АЈ, 507, Председништво ЦК СКЈ, III/332).

Страсти није смирило ни усвајање закључака са 18. седнице ЦК СКС. Напротив, руководство Србије, посебно Дража Марковић и Петар Стамболић, изложени су жестоком нападу из обе покрајине и БиХ на седници Председништва ЦК СКЈ 2. марта 1982. Од покрајинских политичара најоштрији је био Алимпић. Сметала му је теза да Србија није уставно конституисана и да је дошло до одвајања покрајина од република и покрајинских партија од републичке. Алимпић је Петру Стамболићу замерио што је аутономију Војводине повезивао са борбом Срба за аутономију и повезивање са матицом у време Аустроугарске. Осуђивао је помињање традиционалних односа Срба Војводине и њихових културних и других веза са Србијом. Председник Председништва ПК СК Војводине Бошко Крунић и Фадиљ Хоџа су оптужили српско руководство да је захтевало уставне промене. После дугогодишњих неуспелих покушаја Србије да усвоји

есенцијалне законе, Хоџа је цинично упитао: „Ко је могао да спречи Србију да донесе те законе, ја не знам ту снагу”. Марковића је бранио Влашкалић, а на страни српских политичара, против отварања расправе о седници ЦК СКС, био је Лазар Мојсов, док су се хрватски и словеначки политичари углавном држали уздржано (АЈ, 507, III/339, 1982).

Одмеравања снага су настављена и у републичким телима. Покушаји да се у партијским документима истакне потреба усаглашавања ставова републике и покрајина и остваривања јединства републике у сфери законодавства наилазили су на оштре критике покрајинског руководства Војводине. На седници Председништва ЦК СКС 8. март 1982, у дискусији о нацрту резолуције предстојећег деветог конгреса СКС, Бошко Крунић је тражио да се, у њеном делу о заједништву и јединству у републици, истакне да се заједништво првенствено гради на самоуправној интеграцији удруженог рада и остваривањем уставних функција покрајине. Противио се деловима нацрта у којима је помињана потреба ангажовања Скупштине Србије у остваривању одредбе устава о јединственом уређивању односа за целу републику. Сметало му је истицање да јединствено републичко законодавство представља значајан фактор јачања и развијања јединства Србије и да би том јединству допринело ширење коришћења уставних могућности за договорно доношење закона који би се примењивали у целој републици. Ставио је замерку на део у коме је тражено да Председништво Србије одлучује о свим питањима од интереса републике као целине у складу са уставним овлашћењима, као и да комунисти у републичким и покрајинским органима треба да развијају међусобну сарадњу приликом разматрања питања о којима је одлучивано у Федерацији (АС, б2, ЦК СКС, к. 334, 1982).

Без стварних помака у правцу успостављања целовитости републике, у условима стално заоштрених односа између републичке и покрајинских власти, али и под утицајем све дубље кризе у држави, Председништво ЦК СКС је одлучило да се спорна питања још једном расправе на 18. седници ЦК СКС 23. и 24. новембар 1984. На њој је Србија не само

захтевала да република коначно оствари све ингеренције државе већ је понудила и обухватан програм за решавање југословенске политичке и економске кризе.

Тон седници давали су усвојени Ставови о одговорности и задацима СКС у развоју политичког система социјалистичког самоуправљања и уводни реферат Богдана Трифуновића. Кључни захтеви Србије су били укрупњавање економских јединица спајањем више ООУР-а у већа и функционална предузећа, чиме би јачале радне организације које су Законом о удруженом раду дезинтегрисане; јачање извршне власти, укључујући савезну владу и друге савезне институције; демократизација изборног система; уједињавање Србије јачањем овлашћења републике (Ристановић 2019, 399; Јовић 2003, 316). Посебан простор је посвећен политици према јужној покрајини. Била је евидентна жеља да република добије активнију улогу у решавању економских проблема покрајине, истицањем посебне одговорности Србије за њен развој. Нарочито је велику политичку тежину имао захтева да се у припреми новог средњорочног плана преиспита тадашњи начин издвајања републичких средства за развој покрајине. Истакнуто је да средства која издвајају организације удруженог рада из Србије треба да се реализују кроз непосредан однос са организацијама САП Косова, јер је реч о покрајини која је у саставу Србије, па је она за њу, као и за друге делове републике, била заинтересована више од других република. За ЦК СКС је то значило стварање услова да Србија води активну политику развоја на целом подручју републике (АС, б2, ЦК СКС, к. 422, 1984).

Закључци су формално усвојени једногласно, али је расправа показала велике отпоре у покрајинама овим ставовима републичке партије, посебно захтеву за промену начина финансирања развитка јужне покрајине.

Попут Осамнаесте седнице из 1981, ни она из 1984. није обезбедила политичко јединство у републици. Напротив, постојали су спорови не само око положаја републике већ и односа између републичке и покрајинских партија.

Одредба Статута СКЈ да су савези комуниста покрајина саставни део и СКЈ и СКС различито је тумачена

у републичком и покрајинским врховима. Покрајинске партије су самосталност схватале као право на одвајање од целине, на партнерске односе са републичком партијом. У покрајинама су инсистирали да СК Србије није јединствена организација већ да су у републици постојале три самосталне и равноправне партије у јединственом СКЈ, које су међусобне односе градиле на принципу споразумевања и договарања. Из тога су покрајински политичари закључивали да њихове партије имају право да се непосредно повезују са савезним партијским органима, као да нису чланови СК Србије. Прихватили су да ЦК СК Србије има право да расправља само о неким питањима која су везана за целу Србију и то само на основу договарања и споразумевања са њима. Републички врх је такво тумачење одбацивао, позивајући се на то да покрајине нису биле државе и нису биле непосредно у саставу федерације, већ су биле саставни део Србије, па тиме ни покрајинске партије нису могле бити непосредно везане за СКЈ већ су превасходно биле саставни делови СКС (АС, б2, ЦК СКС, к. 420, 1984).

Крајем 1984. и почетком 1985. сукоб је даље заоштрен. Радна група Уставне комисије Скупштине Србије, која је после XVIII седнице ЦК СКС из 1981. имала задатак да изврши анализу остваривања републичког устава, за три године није урадила ништа. Покрајине су и даље јединство и заједништво у републици сводиле само на члан 301 Устава, тј. да република има надлежност само у оним питањима за која покрајине дају сагласност. У републичком руководству је све јасније напуштана идеја о „примени” устава и расла свест о неопходности његове промене. То се наслућивало из захтева Скупштине Србије почетком 1985. за „бољим дефинисањем спорних ставова Устава” (Ристановић 2019, 399; 400).

Нерешено питање положаја Србије се неминовно преливало на односе у Федерацији. Када је Централни комитет СКЈ требало да 1985. усвоји материјал о односима у федерацији и остваривању њеног уставног положаја показало се да нема јединства око поглавља о односима у Србији. На седници Председништва ЦК СКЈ 22. јануара 1985, на предлог Ивана

Стамболића одлучено је да се део о Србији не разматра тада већ на некој наредној седници пошто то питање размотре ЦК СКС и покрајински комитети (АЈ, 507, 1985). Стамболић је веровао да ће успети да разговорима са покрајинским представницима реши проблем у „својој кући”, али се та политика показала илузорном. Сагласност није постигнута. Републички ставови су били исказани у документу „Проблеми реализације уставног положаја СР Србије и САП и остваривања јединства и заједништва у СР Србији”. У њему је писано о нереализованости уставног положаја Србије. Назначено је да су друштвени процеси у Србији текли у правцу економске и политичке дезинтеграције, да је јединство републике било сведено на формална обележја и да су у политичкој пракси покрајина уставна решења посматрана као основа афирмације покрајина у федерацији. Положај покрајина у федерацији је, записано је у документу, апсолутизован, док је потискивана у страну њихова друга компонента, она по којој су у саставу Србије. Закључено је да је неспровођење устава разједињавало републику на три подручја (АС, б2, ЦК СКС, к. 401, 1985).

Покрајинска руководства су се супротставила тим ставовима. Председништво ПК СК Косова је 7. марта 1985. одбацило овај документ, тражећи да и поглавље о односима у Србији изради радна група Председништва ЦК СКЈ. Наступ Покрајинског комитета северне покрајине је био много офанзивнији и исказан је у виду теза које је Председништво ПК СКВ усвојило 15. фебруара 1985. Документ је достављен ЦК СКС, али и Председништву ЦК СКЈ, чиме су ставови супротни политици СКС дошли у руке политичара из других република. Виђење ПК СК Војводине било је у свему супротно ставовима ЦК СКС. Републичко руководство је оптужено за „ескалацију” захтева за мењање устава, чему је покрајински врх супротставио залагање за остваривање „самоуправних продукционих односа, самоуправно удруживање рада и средстава на доходовним основама” као услова за доследно спровођење устава. Инсистирало је на независности покрајинских партија оценом да су, као и републичке, имале право

да самостално одлучују и одговарају пред чланством и СКЈ (АС, б2, ЦК СКС, к. 424, 1985, „Стр. пов. 02-32/3”).

Расцеп је озваничен на седници Председништва ЦК СКС 22. марта 1985. Републички документ је усвојен и достављен Председништву ЦК СКЈ, с тим да се члановима ЦК СКС доставе и материјали ПК СКВ. Републички и покрајински представници су остали при ранијим, супротстављеним ставовима. Представници покрајина су замерали републичком руководству да је желело да највећи део задатака у области јединства републике оствари преко власти, а не самоуправљањем. Са друге стране, у говорима представника републике провејавали су одлучност и гнев. Промена устава за њих више није била табу тема (АС, б2, ЦК СКС, к. 424, 1985).

Седам дана касније је Председништво СК Косова усвојило текст „Остваривање братства-јединства и заједништва и уставног положаја СР Србије, САП Косова и САП Војводине” као своје виђење односа у републици. Документ је подржавао ставове ПК СК Војводине, а за узрок тешкоћа окривљена је тенденција да се односи у оквиру републике развијају посредством државних структура и органа власти, уз потискивање њиховог самоуправног приближавања. Одбачено је мишљење да је Србија самим уставним устројством била у неравноправном положају у односу на друге републике. Критиковано је потенцирање државности републике у односу на покрајине (АС, б2, ЦК СКС, к. 425, 1985).

Пошто и ПК СК Косова свој материјал доставило Председништву ЦК СКС и Председништву ЦК СКЈ, савезни партијски врх је тиме добио три неусаглашена документа из Србије о односима у републици.

Суочено са супротстављеним ставовима СКС и покрајинских партија, Председништво ЦК СКЈ је 16. априла 1985. формирало радну групу (руководилац Милан Кучан, чланови Видоје Жарковић, Јуре Билић, Хамдија Поздерац, Димче Беловски и Георгије Јовичић) са задатком да „сагледа стање у остваривању јединства и заједништва у СР Србији”. Одлука је једва усаглашена, а Иван Стамболић није успео

да се избори ни за то да у саставу радне групе која се бави односима у Србији буде представник Србије (АЈ, 507, 1985).

Разговори радне групе Председништва ЦК СКЈ са представницима ЦК СКС и покрајинских комитета су показали сасвим различите ставове републичког и покрајинских руководства по питању уставног конституисања СР Србије, односа у СК Србије, тумачења заједништва у републици и степена његове реализације.

Када је реч о уставним питањима, Председништво ЦК СКС је сматрало да су уставна решења о двојном карактеру покрајина садржала противуречности, а да су у пракси искривавали бројни проблеми: Србија није била до краја уставно конституисана, својства покрајина као конститутивних елемената федерације су апсолутизована и у савезном законодавству и у фактичким односима, покрајине су све више попримале својства република, јачао је процес федерализације Србије с тим да је „уже подручје” остајало недефинисано, уставно решење по коме су покрајине у саставу Србије уопште није остваривано осим формално и др. Истицано је да су одредбе Устава непрецизне, посебно чланови 300 и 305, који су били пресудни за уставни положај Србије. Захтевана је промена тих одредби или усвајање обавезног тумачења које би важило у целој републици. Наведене су последице тих непрецизности – немогућност усвајања важних закона попут оног о друштвеном плану или просторном планирању, настојања покрајинских органа да сведу јединствене регулативе на минимум и формалност, конституисање три аутономна правна система у републици, покрајинско оспоравање надлежности републичких органа да у уставом одређеним границама врше функције на територији целе Србије, увођење праксе обавезне сагласности органа покрајина на нацрте и предлоге јединствених закона, чиме је Скупштина Србије онемогућавана да нормално ради, што је била неуставна пракса којом је ширен консензус. Чланови радне групе су у председништвима покрајинских комитета чули другачије ставове о уставном решењу. Инсистирало је на томе да су то „револуционарне тековине” које се не смеју

мењати, критиковани су републички руководиоци због захтева да се уставна решења преиспитају и пренаглашавања државно-правне компоненте заједништва и истицана је потреба да се заједништво у републици гради на основама „повезивања удруженог рада и других субјеката”, а да се спорна питања решавају „међусобним договарањем”. У покрајинама су инсистирали да се у оквиру члана 300 Устава могу усвојити само закони о питањима која су изричито поменута у том члану и да републички органи могу имати ингеренције у целој републици само у тој материји. Признавали су да је по Уставу Скупштина Србије могла да усваја јединствене законе без сагласности покрајина, али су се противили ставом да је то „политички неприхватљиво” (АС, б2, ЦК СКС, к. 438).

После разговора са представницима републичке и покрајинских партија, радна група је усвојила информацију у којој су констатоване очигледне разлике између ЦК СКС и покрајинских партија и предложене мере које су биле више у складу са захтевима републичке партије, али је информација садржала и бројне примере фразеолошких компромиса. Сам назив документа („Актуелна питања остваривања односа на којима се заснива јединство и заједништво у СР Србији”) био је ближи републичким погледима, јер је у једном савезном документу истицана потреба остваривања „јединства и заједништва” у Србији. Радна група је уочила два кључна разлога за конфронтације: питање остваривања уставног положаја СР Србије и покрајина и питање односа у СК Србије у смислу његовог јединства и значења принципа демократског централизма. Закључила је да су те разлике постале „крупан идејно-политички проблем” који је нарушавао политичку и економску стабилност не само ове републике већ и Југославије, да је између органа и руководства републике и покрајина дошло до „озбиљних поремећаја, до међусобног неповерења и затегнуте атмосфере” и да у СКС није постојала „јединствена идејно-политичка основа”. Радна група је у информацији на више места прихватила ставове републичког руководства да Србија није конституисана као држава у складу са уставом и да је неопходно доследно применити устав. Констатовано

је постојање слабљења јединства и заједништва у Србији, непримењивање уставних начела и неспровођење закључака XVIII седнице ЦК СКС из 1981. У предложеним мерама је наглашена потреба доследне примене устава, конституисања Србије као сложене друштвено-политичке заједнице у којој би покрајине биле исказане као саставни део републике и наглашено је да су интегритет и суверенитет СР Србије као државе исти као код свих других република. Истакнута је потреба доношења свих уставом предвиђених закона и преиспитивања оних усвојених да би се утврдило да ли су у њима заиста регулисани односи на јединствен начин и да ли је довољно обезбеђена њихова јединствена примена на територији целе Србије. Потреба благовременог усвајања друштвеног плана републике за наредни период са свим елементима заједничке политике је посебно истакнута. Подржан је предлог ЦК СКС да се средства која су издвајале радне организације Србије за развитак САП Косова реализују кроз непосредни однос са радним организацијама покрајине. Подржан је и став ЦК СКС да се у српској партији мора применити принцип демократског централизма, као универзални принцип југословенских комуниста (АС, б2, ЦК СКС, к. 438, Одговорност и задаци, „Актуелна питања остваривања уставног положаја СР Србије; Стр. пов. 1/26”).

Документ о односима у Србији усвојило је јула 1985. Председништво ЦК СКЈ уз уобичајене сукобе представника Србије и њених покрајина (АЈ, 507, 1985).

Тешком муком усвојене ставове Председништва ЦК СКЈ је тек требало остварити, а пре преласка на реализацију требало је у Србији усвојити документ у коме би били записани задаци у складу са ставовима савезног партијског органа. У том циљу је формирана радна група за припрему документа о задацима СКС у складу са Ставовима Председништва ЦК СКЈ. У њу су на седници Председништва ЦК СКС 13. септембра 1985. изабрани Радиша Гачић (руководилац), Трифуновић, Галовић, Радоје Стефановић, Милутин Милошевић, Бајрам Селими, Вукашин Лончар, Мирослав Француски (АС, б2, ЦК СКС, к. 427, 1985).

Покрајинска руководства су после Ставова Председништва ЦК СКЈ настојала да сучељавање пренесу на терен писања штампе. Жестоким нападима су подвргли Ивана Стамболића због интервјуа објављеног 6. септембра у *Комунисту* у коме је критиковао положај покрајина које су оствариле функције у федерацији, али не у својој републици. Позивао се на српске националне традиције војвођанске аутономије, поменуо да се Војводина 1918. ујединила са Србијом, а не прикључила новој држави, што је био доказ националних осећања војвођанских Срба. Нагласио је да „већ много година нема опасности од великосрпске асимилације”, те да су акутна она питања која су везана за јединство републике, а главни проблеми сепаратизам. Бошко Крунић је оштро осудио Стамболићеве погледе: „Највише иритира у том интервјуу понављање прича о борби Срба у Војводини за аутономију у Аустро-угарској и одлуци представника српског народа у Војводини 1918. о уједињењу са Краљевином Србијом. Та прича је не само изван контекста тема и поготово задатака који су пред нама, већ је и изван историјских полазишта Савеза комуниста Србије”. Кољ Широка и Ђорђе Стојишић су због интервјуа напали Стамболића на седници Председништва ЦК СКС 13. септембра 1985. (АС, Ђ2, ЦК СКС, к. 427, 1985; Крунић 2009, 47; 48)

Како се приближавао конгрес СКС планиран за пролеће 1986, сукоби су усложњавани, јер је осим предлога активно-сти на спровођењу ставова Председништва ЦК СКЈ требало усагласити и нацрт новог статута СКС. Држава је тонула у најдубљу кризу од ослобађања, стандард је пао на ниске гране, централна Србија је незадрживо губила корак са југословенским нивоом развијености, Косово је био најнеразвијенији регион земље, индустрија Војводине је бележила раст испод југословенског, а пољопривреда грцала у губицима, прогон Срба са Косова је настављен, национализам је улазио све дубље у поре друштва, малверзације и корупција су постали легитиман вид стицања дохотка уместо радничког прегалаштва, радници су губили поверење у партију која је требало да буде њихова, а двадесетак републичких и покрајинских функционера месецима су водили битку око две реченице

у статуту партије или корацима које треба предузети да би били спроведени закључци Председништва ЦК СКЈ о односима у Србији, чак и у делу у коме су јасно навели да се мора остварити јединство у СКС.

Оштре полемике су вођене у Председништву ЦК СКС 4. и 11. децембра 1985. Промене у статуту и усвајање програма активности на реализацији ставова Председништва ЦК СКЈ били су за републичко руководство приоритет. У изради новог статута, српски врх је инсистирало на јединству СКС, самосталности покрајинских организација у оквиру СКС и примени демократског централизма. Међутим, настојања СКС да променом статута прошири значај републичких партијских органа и ојача јединство партије наишли су на оштре нападе из покрајина. Они су исказани у закључцима ПК СК Косова 2. децембра 1985, ПК СК Војводине 25. новембра 1985. и у бројним говорима покрајинских руководилаца на седницама Председништва ЦК СКС 4. и 11. децембра 1985. Вукашин Лончар, Ђорђе Стојшић, Кољ Широка, Бајрам Селими, Борислав Одаџић нису одступали од отпора свакој мери која би водила већем организационом јединству СК Србије. Дозвољавали су да само СКЈ буде „јединствена организација”, а не и СКС, који је могао, према њиховом схватању, бити само „јединствена целина”. При том су истицали да СКС није био само „целина” већ „сложена и специфична” целина и да је морао да уважава чињеницу да је у свом саставу имао две покрајинске организације које су са савезима комуниста република „самосталне, равноправне и подједнако одговорне у јединственом” СКЈ. Међу републичким функционерима владала је велика огорченост оваквим приступом из покрајина. Стрпљења је било све мање. Шпиро Галовић је одговорио да СК Србије „не може не бити јединствена организација”, а Иван Стамболић је сматрао да је требало исправити грешку учињену на ранијим конгресима и записати да је СКС јединствена организација, а не целина (АС, б2, ЦК СКС, к. 430, 1985).

Упркос напорима да се до седнице ЦК СКС одржане 10. јануара 1986. усагласе ставови, то није учињено. Из Војводине

су прибегли уходаној тактици – покушали су да уз помоћ савезног врха спрече одржавање седнице. Петар Матић је тражио интервенцију председника Председништва ЦК СКС Видоја Жарковића, али се његовом притиску Иван Стамболић одупро. Одбио је одлагање седнице ЦК српске партије, али је утицао да се избегне полемички тон (АЈ, 507, 1986).

Две стране су и на седницу ЦК СКС 10. јануара 1986. дошле дубоко подељене. На предлог у нацрту статута да СКС буде „у идејно-политичком, организационом и акционом погледу јединствена организација” и да су „Савез комуниста Косова и Савез комуниста Војводине у саставу СК Србије и делови СКЈ”, покрајински политичари су одговорили аманд-манима, чији је циљ било сужавање нормативног јединства СКС и омогућавање мешања СКЈ у спорове у Србији (АС, Ђ2, ЦК СКС, к. 404, 1986).

Покрајински политичари су на тој седници тврдили да се дефинисањем СКС као јединствене организације мења статус СКЈ и угрожава положај покрајинских партија. Тражили су задржавање постојећих решења, арбитрирање СКЈ, позивали се на Устав из 1974. и уместо организационог јединства СКС у први план стављали класно јединство. На другој страни, чвршће јединство СКС и шире ингеренције партијских органа у целој републици заступали су републички политичари. Важан тон дискусији дао је говор Ивана Стамболића. Недвосмислено се определио за јединство републичке партије, али је одложио одлучивање о променама статута, дајући још простора за постизање договора до фебруарске седнице ЦК СКС. После тога се више није могло чекати, јер је нацрт статута морао да иде на партијску расправу у ниже органе, како би био спреман до мајског конгреса. Стамболић је послао јасна упозорења попут „Нико нема права да радничку класу Социјалистичке Републике Србије лишава права на њену јединствену организацију комуниста”. Поставио је питање: ако јединство СКЈ не укида самосталност републичких и покрајинских организација, зашто би онда јединство СКС укидало самосталност покрајинских организација? У захтеву за остваривање јединства у СКС био је изричит: „Још нико

није утврдио да пуцамо од превеликог јединства али су зато све гласнија и све масовнија мишљења да је самосталност делова Савеза комуниста Србије у неким важним елементима таквих размера и такве природе да доводи у питање његову целовитост, његово јединство” (АС, б2, ЦК СКС, к. 404, 1986; Стамболић 1988, 146–153).

Ни после ове седнице ЦК СКС отпор из покрајина није слабио, а Петар Матић је у име СК Војводине поново тражио интервенцију Председништва ЦК СКЈ, овога пута незадовољан говором Ивана Стамболића. На седници Председништва ЦК СКЈ 13. јануара 1986. критиковао је ставове Стамболића у којима је видео „оптужбе, сумње, инсинуације” на рачун покрајинских организација. Дража Марковић и Иван Стамболић су заступали страну српског руководства (АЈ, 507, 1986).

Коначно, у фебруару су усаглашени програм заједничких задатака на остваривању ставова Председништва ЦК СКЈ и преднацрт статута СКС. Оба документа је једногласно усвојио ЦК СКС 26. фебруара 1986. Програмом је указано на потребу да се у надлежним органима оцени у којим случајевима је проблем различитог тумачења појединих уставних одредби могуће решити путем јединственог тумачења, а у којим би требало извршити прецизирања устава Србије и покрајина. Указано је на неодложну потребу усвајања преосталих закона с јединственом применом према члану 300 Устава и покретања иницијативе за усвајање договорних закона према члану 301. Предвиђено је да органи републике, у оквиру овлашћења, могу да остварују одговорност за спровођење закона у покрајинама. Истакнута је потреба закључивања друштвених договора о економској политици од заједничког интереса у републици као целини. Утврђивани су и принципи сарадње у области науке, образовања, културе и информативне делатности (АС, б2, ЦК СКС, к. 404, 1986). Преднацртом статута СКС коначно је решено питање дефинисања СКС, тако што је „јединство” записивано на сваком кораку, и то у времену у коме га у стварности никад није било мање. Усвојене промене су ишле у правцу ширих

ингеренција републичких органа. Најважнији спор, око дефинисања СКС, решен је компликованом компромисном формулацијом, која је ипак садржала одредницу о СКС као јединственој организацији, али су на исти начин дефинисани и СКЈ и покрајинске партије.¹ У случајевима када би оценио да покрајински комитети нису спроводили програм СКЈ и одлуке органа СКЈ и СКС, ЦК СКС је био дужан да на то укаже покрајинским комитетима и о томе обавести ЦК СКЈ, али и да у крајњем случају расправља о томе, обавештава ЦК СКЈ, усваја ставове и предузима одговарајуће мере. Централни комитет СКС је имао право да захтева сазивање ванредне конференције СК покрајина, а покрајински комитети су били обавезни да је сазову. Такође је имао право да прати и оцењује активност покрајинских комитета на остваривању политике и ставова СКЈ и СКС и био је дужан да разматра иницијативе покрајинских комитета (АС, б2, ЦК СКС, к. 404, 1986; АС, б. 2, ЦК СКС, к. 481, 1986).

Усаглашавање ова два документа значило је да је оконча-на једна фаза промена односа унутар Србије, које су покренуте после албанских антидржавних демонстрација 1981. године. Дуготрајни сукоби и преговори републичког и покрајинских руководства праћени уплитањем савезног руководства у односе у Србији довели су само до начелног дефинисања минималних основа републичког државног и партијског јединства уочи конгреса СКС 1986. Међутим, криза у држави и друштву је продубљивана много брже. Политичка елита

1 „Полазећи од јединствених интереса радничке класе Југославије, Програма и политике СКЈ и принципа демократског централизма, Савез комуниста Србије, чији су саставни делови СК Војводине и СК Косова, као део јединственог Савеза комуниста Југославије, организује се и делује као самостална и јединствена организација чланова и њихових организација у Социјалистичкој Републици Србији. Савез комуниста Војводине и Савез комуниста Косова, као саставни делови јединственог Савеза комуниста Србије и јединственог СК Југославије, организују се и делују као самосталне и јединствене организације чланова и њихових организација у Социјалистичкој Аутономној Покрајини Војводини и Социјалистичкој Аутономној Покрајини Косово, полазећи од јединствених интереса радничке класе Југославије, Програма и политике СК Југославије и политике СК Србије и принципа демократског централизма“. СК Косова и СК Војводине су дефинисани као „самосталне и јединствене организације и саставни делови јединственог Савеза комуниста Србије и јединственог Савеза комуниста Југославије“. Према: АС, б2, ЦК СКС, к. 404, 1986; АС, б. 2, ЦК СКС, к. 481, 1986.

је, заглавана у спорне формулације на седницама партијских форума, све више каскала за националним, економским и политичким проблемима Србије. Тај раскорак ће за последицу имати одлагање суштинских промена уставног положаја Србије. Оне ће се десити у другачијим околностима, у условима распада (разбијања) Југославије и великих промена у међународном поретку изазваних крајем хладног рата.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Бјелица, Слободан. 2015. „’Плава књига’ и њена рецепција 1977”. *Токови историје* 2: 37–64.
- Димић, Љубодраг. 2011. *Историја српске државности III: Србија у Југославији*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности (огранак у Новом Саду), „Беседа”, издавачка установа православне епархије Бачке и Друштво историчара јужнобачког и сремског округа.
- Ницовић, Јанко. 2007. *Уставни развој Србије 1804–2006*. Београд: Sezam medico.
- Ристановић, Петар. 2019. *Косовско питање 1974–1989*. Нови Сад: Прометеј, Београд: Информатика.
- Селинић, Слободан. 2021. *Србија 1980–1986. Политичка историја од Тита до Милошевића*. Београд: Институт за новију историју Србије.
- Bjelajac, Mile. 2010. „Proizvođenje novih nacija, novih manjina i teritorijalna pitanja. (Koncept konkurentne države na tlu Srbije.” U *The Shared History. Nations, States and Diasporas of the Former Yugoslavia (Nacije, države i dijaspora na prostoru bivše Jugoslavije)*, ur. Darko Gavrilović, 121–142. Sremska Kamenica: Institute for Historical Justice and Reconciliation, Fakultet za evropske pravno-političke studije.
- Jović, Dejan. 2003. *Jugoslavija – država koja je odumrla. Uspon, kriza i pad Četrte Jugoslavije (1974.–1990.)*. Zagreb: Prometej, Београд: Samizdat B92.
- Krunić, Boško. 2009. *Decenija zamora i raskola*. Novi Sad: Prometej.
- Papić, Žarko. 1990. *Vreme zastoja. Srbija 1968–1988*. Београд: Ekonomika.
- Petranović, Branko. 1988. *Istorija Jugoslavije*, Београд: Nolit.
- Stambolić, Ivan. 1988. *Rasprave o SR Srbiji 1979–1987*. Zagreb: Globus.
- Stambolić, Ivan. 1995. *Put u bespuće. Odgovori Ivana Stambolića na pitanja Slobodana Inića*. Београд: Radio B92.

Slobodan Selinić*

Institute for Recent History of Serbia, Belgrade

ECHO OF THE 1974 CONSTITUTION:
POLITICAL RELATIONS OF SERBIA, PROVINCES
AND FEDERATION 1981–1986.

Resume

The escalation of violence in SAP Kosovo in 1981 forced the Serbian leadership to deal with the position of Serbia in Yugoslavia and the position of the provinces in Serbia according to the 1974 Constitution because it made Serbia a “complex” republic, different from other republics since it included two provinces which, instead of autonomy, gained *de facto* independence. The republic had almost no authority in the territory of the provinces, while the provincial authorities participated in the adoption of decisions at the level of the republic. Economic and cultural flows intersected at the provincial administrative borders. Political decisions led to the disintegration of numerous economic systems. Due to the opposition of the provincial authorities, Serbia was unable to adopt important laws (on national defense, social plan, etc.). It was the only republic without a Social Plan. Out of about 500 regulations adopted until 1981, only 40 applied in the whole territory of Serbia. These included 3,035 articles, out of which only 162 applied to the whole territory of the republic (6.5%). In December 1981, at the 18th Session of the Central Committee of the League of Communists of Serbia, the republic leadership raised the issue of the status of the provinces within the republic. They insisted on implementing the competencies under the Constitution and conclusions were adopted emphasizing the necessity of the republic’s unity. In the years to come, however, the opposition of the provincial authorities to the realization of the republic’s integrity was often more effective than the decisions of the republic party bodies. Provincial politicians found support in the struggle for independence from the republic in political forces outside Serbia, primarily in Bosnia and Herzegovina and Croatia. The general crisis in the country and delaying changes in relations between the republic and the provinces in the direction of greater unity of the republic led the Serbian leadership to present even broader demands at the

* E-mail address: slobodanselinic@gmail.com; ORCID: 0000-0001-8685-889X.

18th Session of the Central Committee of the League of Communists of Serbia in November 1984. They called not only for stopping the disintegration of Serbia and greater unity by strengthening the authority of the republic but also for the reform of the political and socio-economic system of the whole country. Many years of political conflicts between the republic and provincial authorities resulted in an agreement which, prior to the 1986 Congress of the League of Communists, partially extended the competencies of the League of Communists of Serbia to the entire republic and adopted principles of unity in the republic.

Keywords: Serbia, provinces, SFRY, 1974 Constitution, League of Communists of Serbia.